

Tammiste Lasteaed

ABIKS EMALE JA ISALE

LAPSE ARENGU TOETAMISEL

2017

EESSÕNA	3
OSKUSED 1,5–2-AASTASEL LAPSEL	4
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	4
MÄNGUOSKUSED	5
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	5
KEEL JA KÕNE	6
FÜÜSILINE ARENG	8
PEENMOTOORIKA	8
OSKUSED 2–3-AASTASEL LAPSEL	9
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	9
MÄNGUOSKUSED	11
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	11
KEEL JA KÕNE	12
FÜÜSILINE ARENG	14
PEENMOTOORIKA	14
OSKUSED 3–4-AASTASEL LAPSEL	15
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	15
MÄNGUOSKUSED	17
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	17
KEEL JA KÕNE	18
FÜÜSILINE ARENG	19
PEENMOTOORIKA	19
OSKUSED 4–5-AASTASEL LAPSEL	21
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	21
MÄNGUOSKUSED	23
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	24
KEEL JA KÕNE	24
FÜÜSILINE ARENG	26
PEENMOTOORIKA	26
OSKUSED 5–6-AASTASEL LAPSEL	27
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	27
MÄNGUOSKUSED	28
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	28
KEEL JA KÕNE	29
FÜÜSILINE ARENG	30
PEENMOTOORIKA	31
OSKUSED 6–7-AASTASEL LAPSEL	32
SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED	32
MÄNGUOSKUSED	33
TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED	34
KEEL JA KÕNE	35
FÜÜSILINE ARENG	36
PEENMOTOORIKA	36
KASUTATUD KIRJANDUS	37

EESSÕNA

Lapsed arenevad omas tempos – üks laps hakkab suhtlemise ja koostegevuste vastu huvi tundma varem kui teine. Üks laps elab juba varakult muinasjutumaailmas – fantaseerib, on loov ja mänguline –, teine vajab selle jaoks aga rohkem aega.

Käesoleva brošüüri eesmärk on aidata lapsevanemaid, anda mõned orientiirid, mida, millal ja kuidas lapsed õpivad. Eelkõige peaks see olema võimalus leida mõtteid, kuidas lapse arengut toetada.

Alguses sooritab laps uut tegevust täiskasvanu või kaaslase abiga, aga üsna pea suudab ta seda juba iseseisvalt teha. Lapse abistamine uue oskuse omandamisel peaks järk-järgult vähenema. Kui täiskasvanu pakub lapsele õpetust, mis on sammukese võrra ees tema juba saavutatud arengutasemest, aitab ta lapsel jätkuvalt areneda ja kasvada.

Lapsevanema ja lasteaia usalduslik koostöö on lapse arengu toetamisel väga oluline. Oleme tänulikud, et saame koos teiega lapse kasvamist ja arengut toetada.

Brošüür valmis Tammiste lasteaia arendusrühma tööna. Arendusrühma kuulusid õpetajad **Kristiina Volt, Evelin Bergmann, Margit Mihkelsoo** ning ettepanekute tegemiseks oli kaasatud hoolekogu esindaja Aika Kaukver, logopeed Piret Jalakas, õppealajuhataja Eda Tenson ja kõik lasteaia pedagoogid.

OSKUSED 1,5–2-AASTASEL LAPSEL

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Matkib täiskasvanut lihtsates toimingutes.** Nt silub tekki voodil, kasutab söögiriistu, raputab riideid jne, tunneb huvi teiste laste vastu.
- **Kordab tempe, millele järgneb teiste naer ja tähelepanu.** Püüa panna laps matkima, rõõmusta lapse edusammude üle.
- **Mõistab selgelt väljendatud keeldu.** Nt *ei tohi, ei tee.*
- **Toetub võõrastega suheldes ja enesekindluse saavutamiseks tuttavale täiskasvanule.**
- **Kasutab viisakusväljendeid meeldetuletamisel.** Nt *tere, head aega.*
- **Lepib täiskasvanu eemaldumisega ja jätkab tegutsemist.** Harjuta eemalolekut lapsest järk-järgult.
- **Uurib aktiivselt ümbrust ja annab märku soovist midagi näidata.** Julgusta ja suuna last, ärata tema huvi. Peatuge ja rääkige sellest, mida näete.
- **Õpib ootama oma järjekorda.** Ootamisaeg olgu alguses mõni sekund, lisa aega kuni 5 minutini. Seejärel pööra kogu tähelepanu lapsele.
- **Õpib oma tegevust lõpetama õigeaegselt.** Anna mõni minut aega korralduste täitmiseks.
- **Sööb ja joob iseseisvalt.** Alguses on kausist söömine kergem, hiljem minge üle taldriku kasutamisele. Pane kaussi-taldrikule vähe toitu ja kalla tassi vähe joodavat.
- **Püsib suurema osa päevast kuiv ja puhas.** WC-vajaduse puhul kasuta alati samu sõnu. Ka siis, kui ise lähed WC-sse. Kiida last selle eest, kui ta kasutab neid sõnu ning vii ta kohe

WC-sse. Ära kasuta päeval mähkmeid. Kiida õnnestumise puhul ja ära tee välja ebaõnnestumisest.

- **Riietub valdavalt iseseisvalt.** Riietumisel ära abista kohe, vaid oota, et laps seda ise teeks. Riietumise harjutamiseks pange nukule riided selga ja võtke ära. Lase lapsel mängida riietumise mängu suuremate riietega. Kiida last proovimise ja edu eest!
- **Tunneb end ära peeglis ja pildil.**

MÄNGUOSKUSED

- **Matkib tegevusi, mida ta on vahetult näinud või kogunud.** Nt söötab nukku või pühib põrandat.
- **Mängu sisu vastab esemele.** Laps mängib kindla esemega, nt autoga või nukuga. Hellitab ja hoiab süles nukku või pehmet lelu.
- **Mängudele on omane tegevuse kordus.** Tegevuste kinnistamine korduste abil loob aluse edasiste mängude arenguks.
- **Kõige olulisem on lapse ja täiskasvanu koosmäng.** Täiskasvanu ülesandeks on suunata last sihipäraselt ühe või teise mänguasjaga tegelema ning selgitada tegevust kõne abil.
- **Mängib teise lapse seltsis, aga tegutsevad eraldi.** Selliseks ühistevõtteks sobiv koht on nt liivakast.

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Ütleb küsimisel oma nime.** Lapse kuulmistaju ja tähelepanu arendamiseks pöördu tema poole nimega. Laps räägib ja saab aru üksnes sellest, mida ta on ise kogunud.

- **Ühele tegevusele keskendub lühikest aega, mängib enamasti üksi.** Täiskasvanu saab lapse keskendumise arendamiseks vähendada häirivaid kõrvalmõjusid (nt et last ei ümbritseks liiga palju müra, mänguasju ega tegevusi).
- **Tunneb huvi raamatute vastu ning talle meeldib kuulata. Mõistab lihtsaid jutukesi.** Jutukesed peaksid seostuma tema enda kogemustega. Annab täiskasvanule raamatu, et seda siis koos vaadata ja lugeda.
- **Naudib laulukeste kuulamist ja häält tegevate leludega mängimist.**
- **Käe ja silma koostöö arendamiseks sobivad erinevad mõistatamismängud.** Klotside sobitamine, järjestamine, torni ladumine. Laps sobitab erinevaid materjale ja esemeid, rühmitab neid ühe nähtava omaduse järgi (nt kõik punased klotsid jne).
- **Õpib korduva (käelise) tegevuse kaudu.** Laps mõtleb ette, kuid õpib ikka katse- ja eksitusmeetodil. Ta uurib, avastab, otsib ning planeerib lihtsaid asju.

KEEL JA KÕNE

- **Suhtleb valdavalt 1–2 sõnaliste lausetega.** Seda nii mängus kui ka igapäevastes tegevustes peamiselt tuttava täiskasvanuga (kasutab suhtlemisel žeste ja miimikat).
- **Ütleb vähemalt ühesõnalisi soovlauseid.** Nt *Anna!*, *Palli!* jne.
- **Näitab pilti ja nimetab esemeid.** Vaadake koos pildiraamatut. Osuta pildile ja küsi lapselt, mis see on?
- **Reageerib palvele.** Täidab lihtsaid ilma žestideta antud korraldusi. Nt *Too kingad!*, *Tõsta käded!* jne.

- **Oma soovide ja vajaduste väljendamiseks ühendab sõnu ja žeste.** Nt ta teab sõnu *anna* ja *näita*. Täiskasvanu ülesanne on end väljendada selgete lausetega ja asjade õigete nimetusega. Nt laps osutab pallile ja sina küsid: *Kas sa soovid palli?* Küsi ise ja innusta last samal viisil küsima. Küsimus eeldab vastust, igale lapse küsimusele peab vastama.
- **Oskab moodustada kahesõnalist lauset.** Nt *Suur pall.*; *Issi tuleb.* jne.
- **Vastab kas-küsimustele eitavalt või jaatavalt.** Nt esita lapsele lihtsaid küsimusi, mis on seotud igapäevaste kogemuste ja vajadustega.
- **Teab oma nime ja pereliikmete nimesid.** Küsimisel ütleb laps oma nime. Kasuta last ümbritsevate inimeste nimesid võimalikult sageli.
- **Sõnavara arendamiseks nimetage esemeid õigete nimedega.** Nt palu lapsel tuua tuttavaid esemeid; vaadake pildiraamatuid (laps nimetab nähtut); poes paneb laps korvi vajalikke asju; jalutuskäigul räägi lapsele, mida näed (lase otsida nt puud või kivi); näita eset ja nimeta. Kasuta lihtsaid lauseid.
- **Oskab nimetada kehaosi.** Laps nimetab (nt enda, nuku, ema) kehaosi riietamisel, pesemisel ja liisusalmites. Vaadake kehaosi peegli ees.
- **Matkib loomade häälotsusi või kasutab häälotsusi loomade nimetusena.** Osuta pildile või mänguloomale, nimeta selle looma nimi ja küsi: *Mis häält ... teeb?* Matki häälotsust ja lase lapsel arvata, kellega on tegu.
- **Oskab paluda mõningaid tuttavaid toite, kui ta neid näeb.** Toidu taldrikule panemisel nimeta, mis see on. Pane lapsele ette väikeseid portsjoneid, et ta saaks juurde küsida.

FÜÜSILINE ARENG

- Suudab järgida etteantud liikumissuunda. Liigub vabalt, valitseb liikudes oma keha, säilitab tasakaalu.
- Suudab keksida kohapeal.
- Suudab ettenäitamise järgi sooritada liikumisi ja asendeid.

PEENMOTOORIKA

- Tunneb huvi käeliste tegevuste vastu, mida enamasti algatab täiskasvanu.
- Maalib näpuvärvidega.
- Oskab meeldetuletamisel hoida õigesti lusikat, pliiaatsit ja teisi joonistusvahendeid.
- Suudab tõmmata jooni ülevalt alla ja vasakult paremale.
- Suudab näppude abil muuta voolimismassi kuju, oskab peita voolimismassi peopesa ja anda ühest peopesast teise.
- Tutvub voolimismassi omadustega. Voolimismassi tükke üksteise külge vajutades kogeb, et need jäävad kokku.

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Võib karta tundmatuid ja uusi asju.**
- **Tema enesekindlus on kõikuv.** Enesekindluse saavutamiseks vajab ta aega, turvalisust, tunnustust, rutiini ja reegleid.
- **Märkab teiste põhiemotsioone (rõõm, kurbus ja paha tuju).** Väljenda oma tundeid sõnadega ja põhjenda (nt *Olen rõõmus, kuna...* ; *Olen kurb, kuna...*). Täiskasvanu eeskujul järgides laps lohutab, kallistab jne. Pärast pahandust toimub alati leppimine (selgita, mis läks valesti).
- **Tunneb ära ja väljendab tugevaid emotsioone.** Õpetades lapsele tugevate emotsioonide väljendamist kasutage miimikat ja intonatsiooni. Negatiivsete emotsioonide (nt kurbus, viha) väljendamiseks õpetada tegevust, mis ei kahjusta teisi ja aitab rahuneda (nt kurbus - kallistamine, kaisuloom; viha – paberi kortsutamine vms).
- **Tahab igapäevastes olukordades lihtsate valikute üle ise otsustada.** Anna lapsele lihtsaid valikuid, kas ta tahab piima või mahla, mänguautot või -laeva.
- **Vastab lihtsamatele enesekohastele küsimustele.** Nt *Mis on sinu nimi?*, *Kui vana sa oled?* (võib näidata vanust sõrmedel).
- **Paneb ennast ise riidesse ja võtab riidest lahti.** Vajab abi lukkude, paelte jms puhul. Alusta ainult ühe riietuseseme seljast võtmisega/selga panemisega. Kui see on selge, harjutage järgmise rõivaga. Jalanõude jalga panemisel näita lapsele ette, kuidas varbad pistetakse kinga sisse ja seejärel tõmmatakse kingakand üle jala kannu.

- **Järgib lihtsamaid sotsiaalsed reegleid ning eeskujudele toetudes jäljendab igapäevaelu rolle ja tegevusi.** Kasutab viisakusväljendeid. Luba lapsel aidata jõukohastes kodutöodes.
- **Huvi tegevuse vastu püsib 5–10 minutit.** Huvi püsimist toetab meeldiv tegevus (nt raamatute vaatamine, jutustuse kuulamine, laulumängud, täiskasvanu abistamine jne).
- **Tunneb huvi ümbritseva vastu.** Märka ja toeta last, pane tähele lapse huvi. Suuna teda küsima ja vasta küsimustele.
- **Peseb näo, käed ja kuivatab neid iseseisvalt.** Selgita ja näita ette pesemine ning kuivatamine, tehke seda koos ning kontrollige tulemust. Kiida last!
- **Oskab oodata oma järjekorda.** Ootamisaeg olgu alguses lühike, lisa aega kuni 5 minutini. Seejärel pööra kogu tähelepanu lapsele.
- **Oskab kasutada nii lusikat kui ka kahvlit.** Madalalt taldrikult söömiseks anna lapsele kahvel, sügava taldriku puhul lusikas.
- **Hoiab tassi ühe käega ning joob vedelikku maha ajamata.**
- **Neelab sülge.** Tuleta lapsele meelde, et ta peab suu kinni panema ja neelama. Neelamise õpetamiseks lase tal kõrrest juua. Puhumisharjutused – vatipallide ja sulgege puhumine laual ja seebimullide puhumine – arendavad suu, huulte ning keelelihaseid.
- **Küsib WC-sse, mitte küll alati õigeaegselt.** Jälgi last ja püüa ära arvata, millal tal on vajadus minna WC-sse. Tuleta seda lapsele meelde ja kiida teda, kui ta palub WC-sse. Kui laps on teinud püksi, lase tal võimalikult palju ise tegutseda

riiete vahetamisel. Piira lapse joomist enne magama minemist ning kohe peale ärkamist suuna ta WC-sse.

MÄNGUOSKUSED

- **Matkib mängudes mitmesuguseid igapäevaolukordi.** Nt paneb klotsid auto kasti, sõidab autoga ehitusplatsile; annab nukule süüa, paneb nuku magama.
- **Tunneb rõõmu teiste laste seltskonnast.** Eakaaslastega koosmängu oskus areneb peale kolmandat eluaastat.
- **Mängib lihtsaid rollimänge.** Nt riietub kostüümidesse ja esitab nende rolle.
- **Järgib lihtsamaid reegleid.** Lapsed kehtestavad rollimängudes reegleid: nad ise otsustavad, mis mängus hakkab juhtuma, kes mängus osalevad, mida ja kuidas räägivad.
- **Mängib lihtsamaid lauamänge.** Nt sobitusmängud, kolme- ja neljaosalised pusled.
- **Mängu käigus kasutab kõnet.** Nt asjade nimetamine, mängu käigus häälte matkimine jne.

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Keskendub tegevusele lühiajaliselt (5–10 minutit), tähelepanu ei ole veel püsiv.**
- **Mängib mõnda aega koos teiste lastega ja järgib lihtsamaid reegleid.**
- **Kasutab info saamiseks kõnet ning vajab oma tegevusele täiskasvanupoolset tagasisidet.**
- **Tunneb kolme kuni nelja põhivärvust.** Nt osutab küsimisel nendele ja oskab neid nimetada.

- Suudab laduda 8–10 klotsist torni ja panna kokku kolmest kuni neljast tükist raamita pusle.
- Rühmitab esemeid ühe või mitme tajutava omaduse (laps näeb, kuuleb, katsub asju) või nimetuse järgi.
- Tunneb huvi, soovib avastada uusi ja põnevaid asju, saada kogemusi, leida seoseid. Laps leiab tegevusi täiskasvanu abiga; täiskasvanu suunab lapse tegevust kõnega ja annab tagasisidet.
- Planeerib osaliselt oma käitumist ja tegevust iseendale suunatud kõne vahendusel. Laps räägib sageli omaette (mõtleb valjusti).
- Leiab võrdluse alusel asjades ühiseid ja erinevaid jooni ning nende vahelisi seoseid. Laps loob seoseid küsimustega *Miks?*- *Kuidas?* ning reageerib neile asjakohaselt.

KEEL JA KÕNE

- Omandatud sõnavara võimaldab tal ennast väljendada ning osaleda dialoogis (kahe- kuni kolmesõnalised laused). Lase lapsel kommenteerida oma tegevust, selle soodustamiseks esita korraldus, mitte küsimus (nt *Räägi mulle, mida sa karuga teed.*).
- Kasutab enda kohta nime või sõna *mina*.
- Kasutab kõnes eitust. Näita ja nimeta mitmesuguseid esemeid, pane need ühekaupa peitu ja ütle: *Ei ole*. Palu lapsel öeldut korrata.
- Mõistab küsimusi *mida teeb*, *kus*, *miks*, *kuidas* ning reageerib neile asjakohaselt. Vaadake koos raamatuid, lase lapsel rääkida vastates küsimustele. Rääkige igapäeva tegevustest.

- **Nimetab tuttavaid ümbritsevaid helitekitajaid.** Kuuldes heli, küsi lapselt, mis see on? Võimalusel vii laps helitekitaja juurde ja nimeta, mis/ kes heli tekitas. Tee tuttavaid hääli ja lase lapsel arvata.
- **Seostab eset ja tegevust.** Nimeta või näita eset ja lase lapsel öelda või arvata, mis see on ja mida sellega tehakse. Vahetage rollid.
- **Kasutab kõnes mitmuse vormi.** Suuna last kasutama mitmuse vormi. Nt *Taldrikul on üks kartul, aga kausis on kartulid.* Vaadake pilte, kus on üks ja mitu eset, kasuta sõnu *see* ja *need*.
- **Laps teab oma vanust ja sugu (näitab sõrmedel ja ütleb).** Vajadusel näita lapsele sõrmedel ette ja nimeta vanus (nt *Sina oled 3-aastane*). Last tunnustades kasuta sõnu *poiss/ tüdruk* (nt *Sa oled tubli poiss!; Sa oled tubli tüdruk!*).
- **Täidab kaheosalisi korraldusi.** Nt *Pese käed ja tule sööma!; Võta punane auto ja vii issile!* Kui sa soovid, et laps täidaks korralduse, ära esita küsimust. Nt *Kas sa tahad minna magama?*
- **Kasutab kõnes mineviku vorme.** Nt *oli, läks, tuli, tegi* jne. Küsi lapselt (nt *Kuhu issi läks?*) ja lase lapsel vastata (nt *Issi läks tööle*). Õpeta last vastama täislausega.
- **Oskab reguleerida oma hääletugevust.** Loe ilmekalt muinasjutte, muutes enda hääletugevust. Suuna mängu käigus last kasutama oma häält ja hääletugevust erinevalt.
- **Kasutab mõningaid üldistusi tuttavate objektide kohta.** Nt *loomad, mänguasjad, lilled* jne. Kasuta pilte, esemeid ja mänguasju.
- **Mõistab kõnet, mis pole vahetult seotud suhtlussituatsiooniga.** Nt saab aru kutsesest „*Lähme liivakasti*“

mängima!“ ka siis, kui ei näe täiskasvanu käes vastavaid mänguasju.

- **Võtab kasutusele uusi sõnu, räägib ladusalt, ilma rohkete korduste ja pausideta.**

FÜÜSILINE ARENG

- Säilitab tasakaalu erinevalt liikudes.
- Kõnnib päkkadel, ringjoonel ja piiratud alal. Nt esemete vahel.
- Kõnnib abiga trepist üles ja alla.
- Jookseb etteantud suunas, esemete vahel või siksakis kellegi järel.
- Oskab joostes suunda vahetada.
- Tunneb rõõmu erinevatest pallimängudest, lööb palli jalaga.
- Hüpleb koosjalgadega paigal ja üle madalate takistuste.
- Naudib õues liikumist.

PEENMOTOORIKA

- **Tunneb rõõmu voolimisest.** Nt veeretab peopesade vahel ümarvorme, muljub, näpistab, liidab tükke, venitab ja vajutab sinna sõrme või pulga abil auke.
- **Hoiab meeldetuletamisel õigesti joonistusvahendeid.** Nt tõmbab sirgeid ja lainelisi jooni, teeb täppe.
- **Käristab ja kortsutab paberit.**
- **Hakkavad tekkima esemelise joonistuse elemendid.** Nt inimene, puu jne.

OSKUSED 3–4-AASTASEL LAPSEL

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Räägib oma muljetest, kogemustest, juba toimunud sündmustest.** Arenda lapse oskust rääkida dialoogis olnust/möödunust.
- **Oskab pöörduda abi saamiseks täiskasvanu poole.**
- **Väljendab sõnadega emotsioone, soove, tahtmisi ja seisukohti.** Nt *olen kurb, tahan koju, tahan joonistada* jne.
- **Mängib koos teiste laste ja eakaaslastega.**
- **Märkab kaaslast, püüab vahel teist last abistada ja lohutada.**
- **Tahab olla iseseisev.** Sageli ei kujuta laps ette, mida ta tegelikult suudab. Nt laps on kindel, et ta oskab õmmelda või uisutada.
- **Oskab hoiduda tuttavate ohtude eest (nt klaasikillud, lahtine tuli).** Selgita, miks mõned kohad, esemed ja tegevused on ohtlikud. Vaadake koos pilte ohtlikest ja ohututest olukordadest ning rääkige sellest.
- **Riietub, sööb ja joob iseseisvalt.** Luba lapsel alati ise riietuda, varu selleks aega. Näita igati välja, et sa ootad iseseisvat riietumist. Aita alles siis, kui laps on ise proovinud ja ta tõesti vajab abi. Abista teda nõõpide, truckkide ja luku kinnitamisel. Luba tal endal panna jope riidepuule ja riputada see madalal asuvale stangele. Anna võimalus lapsele iseseisvalt süüa, varu aega ja anna lapsele väiksemaid portsjoneid.
- **Meeldetuletamisel nuuskab nina ja kammib juuksed.** Õpeta laps nina nuuskama. Luba lapsel ise oma juukseid kammida, aita vajadusel.

- **Käib tualetis, saab ise hakkama.** Kasutab tualettpaberit, tõmbab vett, peseb ja kuivatab käed. Selles vanuses poisid õpivad kiiresti eeskuju järgi püsti pissima, esimesed korrad võivad ebaõnnestuda, kuid ikka jätkata proovimist. Õpeta last kasutama tualettpaberit, näita kuidas pepu puhitakse ning vett WC-s lastakse. Vähenda abi järk-järgult ning kiida last puhtuse hoidmise eest!
- **Peseb ise oma näo, käed ja hambad.** Kui laps ise ei märka, siis tuleta talle meelde, millal peab nägu, käsi ja hambaid pesema. Anna lapsele oma seep ja rätik ning hoia neid lapsele kättesaadavas kohas. Õpeta ka kraani sulgema ja käterätikut õigele kohale riputama.
- **Tunneb rõõmu oma saavutuste üle ja vajab tunnustamist ning täiskasvanu tähelepanu.**
- **Saab aru lihtsamatest seltskonnas käitumise reeglitest.** Nt teretab ruumi sisenedes, ei löö teisi, ei võta luba küsimata asju. Järgib neid reegleid igapäevases suhtluses.
- **Oskab kasutada viisakusväljendeid** – *täna, palun vabandust, jätku leiba – jätku tarvis, head isu – aitäh, palun anna* jne. Tervitab tuttavaid (ei vaja selleks meeldetuletust).
- **Püsib vestlusel teemas.**
- **Oskab oodata oma järjekorda.** Pöörab tähelepanu teistele lastele (nt mänguväljakul), kes ootavad oma järjekorda. Mängige lauamänge, lase lapsel võita ja ka kaotada. Kiida last!
- **Keskendub kuulamisele 5 minutit.** Lase lapsel valida jutustus, kujunda kuulud jutu põhiliste sündmuste edasiandmise oskust, kasuta jutustamisoskuse kujunemise toetamiseks pilte.

MÄNGUOSKUSED

- **Järgib mängureegleid ja arvestab teiste lastega.** Mängureeglite õpetamiseks loo mängusituatsioone, kus ta peab ootama oma järjekorda või jälgima teiste laste tegutsemist.
- **Teeb koostööd teiste lastega, mängib kahe kuni kolme kaaslasega.** Palub teiselt lapselt mänguasja, millega teine laps mängib. Laps suudab mängus kasutada eri allikatest saadud teadmisi ja muljeid.
- **Rollimängudes püüavad lapsed edasi anda ümbritsevate inimeste omavahelisi suhteid ja tundeid.** Nt kodumängus matkib laps suhteid ja tundeid, mida ta näeb ning kuuleb kodus, lasteaias jne.
- **Kuulab meeleldi täiskasvanu poolt esitatud emotsionaalseid lühikesi lugusid.** Ettlugemisest rohkem meeldivad lastele täiskasvanu jutustatud lood. Kasuta loo ilmetamiseks eri vahendeid.
- **Lavastusmängude arengut toetab mitmete kordustega lugu.** Nt *Naeris, Kakuke* jne.
- **Peab kinni mängureeglitest.** Mängige koos erinevaid reeglitega mängu nt laua-, palli- ja liikumismänge.
- **Koristab mängu lõppedes asjad, paneb need õigesse kohta tagasi.** Tehke seda alguses koos.

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Keskendub huvipakkuvale tegevusele 10–15 minutit ja tegutseb iseseisvalt.**
- **Loob seoseid esemete ja nähtuste vahel.** Nt laud on kaetud – hakatakse süüa; taevas on tumedad pilved – hakkab vihma sadama.

- **Ütleb küsimisel oma nime ja vanuse.**
- **Minakeskse kõne abil mõtleb ja tegutseb.** Nt *Mina teen, mina tahan, mina oskan.*
- **Järgib kokkuleppeid ja reegleid.** Nt õues jooksed, toas kõnnid.
- **Osaleb ühistegevustes ja teeb koostööd teiste lastega.** Tegutsemine ühise eesmärgi nimel, nt kõik koristavad tuba.

KEEL JA KÕNE

- **Algatab aktiivselt suhtlust ja suhtleb meelsasti eakaaslastega.** Kui laps ütleb kõnes sõna või sõnade järjekorra lauses valesti, siis korda sõna või lauset õigesti.
- **Küsib täiskasvanult palju küsimusi (ümbritsevate asjade kohta).**
- **Varasemate ja hetketegevuste võrdlev arutelu.** Nt mida eile lõunaks sõime, mis on täna lõunasöögiks.
- **Räägib kahe kuni kolme lausega mõnest hiljuti kogetud sündmusest/kogemusest õiges ajalises järgnevuses (alguses / kõigepealt / pärast / ja siis...).** Kasutab kõnes sidendeid (nt *ja, ja siis, aga*). Toeta last küsimustega ning kuula teda.
- **Jutustab pildiseeria järgi, öeldes iga pildi kohta vähemalt ühe lausungi.** (Lausung on kõneakt, mis algab ja lõpeb selgelt tajutava pausiga.)
- **Kasutab kõnes peamiselt lihtlauseid** (nt *Õues sajab vihma.*), **korrektseid oleviku ja lihtmineviku vorme** (nt *laulab, laulis, laulsid*) **ning lihtsamaid jutukesi jutustades sidendeid** (nt *Ma söön pudru ära ja siis emme tuleb järgi.*).
- **Mõistab ja kasutab kõnes üld- ja liiginimetusi.** Nt *koduloomad – lammas, koer jne; riided – sall, jope jne.* Üld-

ja liiginimetuse vahel seoste loomiseks kasuta pilte, esemeid ning mänguasju. Lase lapsel neid valida. Näita ja nimeta lapsele esemeid näiteks nii: *Koer on loom, leib on toit.*

- **Märkab ja nimetab objektide detaile.** Nt näo osad – suu, nina, silmad, põsed, ripsmed, kulmud.
- **Areneb edasi sõnaloomeskus.** Laps kasutab lisaks liitsõnadele (*tuttmuits, kelgumägi*) ka tuletisi (*täpiline, jooneline*).
- **Hääldab sõnu õigesti.** Raskusi võib esineda pikemate, tundmatute ja konsonantühendeid sisaldavate sõnade hääldamisel.
- **Tunneb huvi tähtede ja numbrite vastu.** Tunneb ja nimetab üksikuid tähti.
- **Matkib lugemist ja kirjutamist.** Nt kritseldab kriidi või pliiatsiga.

FÜÜSILINE ARENG

- **Pingutab jooksmisel, jookseb aja peale.**
- **Hüpleb koosjalgadega paigal, keksib vahelduvsammuga.**
- **Veeretab ja viskab palli kindlas suunas ning püüab palli.**
- **Teeb täiskasvanu abiga kukerpalli.**

PEENMOTOORIKA

Peenmotoorika arendamiseks sobivad järgmised mängulised harjutused: vee valamine ühest anumast teise, ubade/ pärlite tõstmine näpitsate abil, pesupulkade kinnitamine, esemete avamine ja sulgemine jne.

- **Hoiab kääre õigesti käes ja löikab.**
- **Rebib pabeririba küljest tükke.**

- Oskab joonistusvahendeid (meeldetuletamisel) õigesti kasutada. Joonistab lihtsamaid äratuntavaid kujundeid (*inimene, maja, puu*).
- Voolib voolimismassist keraid ja vorstikesi.
- Oskab lükkida paelale, traadile vms auguga esemeid.
- Oskab iseseisvalt detaile liimiga katta ja neid paberile kleepida.

OSKUSED 4–5-AASTASEL LAPSEL

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Vestleb tuttavate täiskasvanutega.** Leia sobiv hetk, kuula last ja julgusta teda ennast väljendama.
- **Püsib tegevuses 20–30 minutit.** Lase lapsel valida endale (kodune) ülesanne. Vestelge koos sellest, mida ülesandes tegema peab. Lase lapsel tegutseda, vahepeal vaata, kuidas tal läheb. Kiida teda! Vajadusel pikenda aega.
- **Ootab 8–9 lapse hulgas oma järjekorda.** Ära sekku laste mängudesse ilma suurema vajaduseta, kuid pea neid silmas ja aita, kui vaja.
- **Mängib ja tegutsseb koos eakaaslastega. Teeb eesmärgi saavutamiseks koostööd, jagab ja vahetab asju.** Küsib luba teiste asjade kasutamiseks, sõlmib teistega kokkuleppeid. Võimalda laste koosmänguks mitmesuguseid tegevusi (klotsid, liumägi, ringmängud jne). Toeta last mänguga liitumisel. Selgita lastele, mida neilt koosmängu puhul ootad (jagamine, sõbralikkus jne).
- **Mõistab andekspalunise vajadust ja võtab vabanduse vastu.** Näita ise suheldes eeskujuna. Kui laps ei ole andeks palunud, anna talle märku.
- **Lahendab arusaamatusi sõnadega (täiskasvanu abiga).** Aktsepteerib reegleid ja jälgib reeglite täitmist teiste poolt.
- **Oskab avalikus kohas sobivalt käituda.** Ole oma käitumisega eeskujuna. Selgita lapsele, et teatud tegevusi ei sobi teha teiste juuresolekul (nt nina nokkimine, rõhitsemine, puuksutamine). Teiste juuresolekul tuleta seda lapsele (vaikselt) meelde.
- **Nimetab ja oskab rääkida oma tunnetest.** Täiskasvanu suunamisel ja eeskujul arvestab neid oma käitumisega.

- **Imiteerib täiskasvanu tegevusi ja rolle, kasutades tema sõnavara ning maneere.**
- **Suudab koristada iseseisvalt oma mängu- või töökoha.**
- **Kasutab õigeid söögiriistu sõltuvalt toidust.** Selgita ja õpeta lapsele, kuidas tuleb söögiriistu kasutada. Luba tal proovida noa ja kahvliga söömist.
- **Määrib noaga võid leivale.** Näita lapsele, kuidas võileiba valmistatakse ja anna võimalus proovida.
- **Tõstab endale ise toitu.** Võimalda lapsel ise endale toitu tõsta. Suuna teda tõstma nii palju, kui ta suudab ära süüa. Pane lapse jaoks pott või kauss sobivale kõrgusel, vajadusel abista teda.
- **Katab laua.** Paneb lauale (õigele kohale) taldrikud, tassid noad, kahvlid vms. Ta vajab selleks ainult suulist juhendamist (vajadusel loenda koos lapsega, kui palju söögiriistu vaja läheb). Hoiu nõusid lapsele sobival kõrgusel või tõsta nõud eelnevalt lauale valmis. Abistamiseks kata laud ühele sööjale ja lase lapsel teha ülejäänud.
- **Korjab kokku ja viib ära laualt oma toidunõud.** Näita lapsele, kuhu pannakse nõud ja toidujäätmed.
- **Riietub iseseisvalt, nõõbib oma riided ja paneb luku kinni ilma abita.** Riputab oma riided nagisse või riidepuule, voldib riided kokku. Näita lapsele, kuidas kinnitada luku algus: hoiu luku ühest poolest kinni, laps paneb samal ajal teise poole oma kohale. Nööpige vaheldumisi, vajadusel pane nõõbid pooleldi kinni. Kasuta õpetamiseks suurte nõõpidega riideid.
- **Võtab harja/lapi ja pühib ära oma jäljed.** Hoiu hari ja kühvel ning lapp lapsele kättesaadavas kohas. Kiida last ka siis, kui tulemus ei ole just kõige parem.

- **Läheb õigeaegselt WC-sse ja ei vaja seal abi.** Võid panna seeriapiltidest näidised WC seinale (nt pühi, tõmba vett ja pese käed).
- **Nuuskab ise ja ei vaja selleks meeldetuletamist.** Hoi a paberist taskurätid lapsele kättesaadavas kohas.
- **Suhtleb ja tegutseb enamasti iseseisvalt, suudab kuigivõrd vastutada oma tegevuse eest.**

MÄNGUOSKUSED

- **Suudab tegutseda lühiajaliselt iseseisvalt, kuid vajab veel täiskasvanu abi tegutsemiskindluse saavutamisel ja hoidmisel.** Suudab leida endale mängukaaslasi ja teda motiveerivad tegevused eakaaslastega.
- **Mängib iseseisvalt rollimänge, määrates nii rolli kui ka valides mänguks vajalikud vahendid.** Enne mängu lepitakse kokku rollivalikutes. Laps kasutab rollimängus erinevat intonatsiooni ja hääletugevust. Lapsed vahetavad ja laenavad mänguasju.
- **Ehitab mitmesuguseid esemeid, kasutades selleks erinevatest materjalidest detaile.** Leia ehitusmängude jaoks oma koht, et mängu saaks pooleli jätta ja hiljem jätkata. Kiida!
- **Oskab lavastusmängus esitada talle antud lühikest osa.** Laps imiteerib loo tegelaste häälitusi ja käitumist ning ütleb lihtsamaid lauseid.
- **Õppemängudes kirjeldab eset ja räägib sellest, mida ta ei taju vahetult (ei näe, ei kuule, ei katsu), vaid meenutab mälu järgi.** Toeta last, meenutades päevategevusi ja mängu.
- **Teab ja järgib mängureegleid ning jälgib mängureeglite täitmist teiste poolt.**

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Keskendub huvipakkuvale tegevusele 15–20 minutit.**
- **Kavandab oma tegevuse mõttes enne tegutsemist. Omandab teadmisi kogemuste ja kõne kaudu.** Lapse keeleline areng võimaldab lahendada ülesandeid ja probleeme ning saavutada kokkuleppeid.
- **Tunneb huvi ümbritseva maailma vastu ja õpib jätkuvalt uurimise ja katsetamise abil.** Laps vaatleb, märkab olulisi tunnuseid ja detaile. Vaimses arengus muutub kõige olulisemaks mälu roll. Lapse vaatlusoskuse ja tähelepanu arendamiseks juhi tema tähelepanu olulistele detailidele: nii avardad tema teadmisi ja lood seoseid varem õpituga. Lase lapsel piltidelt sarnasusi otsida, puuduvat osa märgata, valesid seoseid-detaile leida (nt suvisel pildil lumememm).
- **Osaleb erinevat liiki mängudes ja loovtegevustes.** Laps saab tänu mälu arengule toetuda oma kujutlustele. Kujutlusvõime ja loovuse arendamiseks paku lapsele mänguasju ja vahendeid, mis võimaldavad tal midagi juurde mõelda. Fantaasiat toetavad ka muinasjutud.
- **Omab ettekujutust numbritest, tähtedest ning sümbolitest.** Harjuta lapsega loendamist ja vastavuse leidmist, loendades erinevaid objekte ning nimetades nende hulki. Loendamiseks kasuta konkreetseid esemeid (nt nõõpe, pulki, herneid jne).
- **Tunneb ja oskab nimetada õpitud objektide üld- ja liiginimetusi** (*koduloomad – koer, lehm, siga jne; mööbel – laud, tool, kapp jne*).

KEEL JA KÕNE

- **Oskab öelda oma ees- ja perekonnanime.** Kõneta last eesnime pidi ja aeg-ajalt ka perekonnanime pidi. Selgita, et

kõikidel inimestel on ka perekonnanimi. Kasuta rääkides perekonnaliikmete nimesid.

- **Oskab kirjutada üksikuid sõnu joonistähedega (trükitähedega).** Nt oma nime või sõna mahakirjutamine.
- **Määrab kuulmise teel hääliku olemasolu sõnas (täiskasvanu abiga).** Nt a-hääliku eristamine sõnas *e-m-a*.
- **Hääldamine peab olema korras.** Eksimusi võib vahel esineda vöõrsõnade ja harva kasutatavate sõnade puhul (nt *garaaž, näpistangid jne*).
- **Kasutab kõnes mõistet paar.** Kasuta pildikaarte, kus laps leiab valitud pildile paarilise. Tarvita oma kõnes sõna *paar* (nt *kingapaar, kindapaar*).
- **Teab ja kasutab iseloomu, käitumist ja hinnangut tähistavaid sõnu.** Nt *julge, rumal, huvitav jne*.
- **Jutustab sündmustest oma kogemuse põhjal (3–5 lausega).**
- **Jutustab pildi, pildiseeria või kuulnud teksti põhjal täiskasvanu abiga.** Jutustamine on lihtsam, kui lapsel on olemas isiklik kogemus.
- **Algatab täiskasvanuga dialoogi ka väljaspool tegevussituatsiooni.** Täiskasvanu suunavate küsimuste abil vestleb ja püsib teemas. Kõne all olevatest sündmustest räägib loogilises järjekorras.
- **Kasutab kõnes**
 - **lihtsamaid põimlauseid** (*Ema ootas, kuni lapsed koristavad toa.*);
 - **nud- ja tud-kesksõnu** (*söönud – söödud*);
 - **omadussõna võrdlusastmeid** (*suur – suurem – kõige suurem*);

- **vastandsõnu** (*suvel on soe, talvel on külm*);
- **sünonüüme** (*kõnnib, sammub, astub, longib*);
- **tingivat kõneviisi** (*mängiksin*);
- **ühildab sõnu arvus** (*karud söövad*) **ja käändes** (*ilusale lillele, punase palliga*);
- **nimisõna käänevorme mitmuses** (*ilusatel lilledel*).

FÜÜSILINE ARENG

- **Kasutab iseseisvalt põhiliikumisi** (kõnd, jooksmine, hüplemine), suudab pingutada jooksmisel (aja peale jooksmine).
- **Sooritab erinevaid hüplemisi** (sulg-, harki-, ja ühel jalal hüplemine).
- **Põrgatab palli ühe käega ja viskab palli nii parema kui ka vasaku käega.**
- **Sooritab tasakaaluharjutusi – seis ühel jalal ja päkkadel. Kõnnib pingil edaspidi, tagurpidi ja külj ees.**
- **Teeb kukerpalli iseseisvalt.**
- **Kiigub iseseisvalt (ilma täiskasvanu abita).**

PEENMOTOORIKA

- **Oskab õigesti kasutada kirjutus- ja töövahendeid** (pliiaitsit, pintslit, kääre, pliiaitsiteritajat, söögiriistu, naasklit ning nõela).
- **Suudab rebida paberist sirgeid ribasid ja suudab lõigata mööda piirjoont.**
- **Oskab voltida paberit (pooleks).**
- **Kasutab joonistusvahendeid liigse surveta.**
- **Püsib pilti värvides piirjoontes.**
- **Voolides kasutab erinevaid töövõtteid: pigistab, venitab, õõnestab, vormib.**

OSKUSED 5–6-AASTASEL LAPSEL

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Mängib koos teiste lastega.** Vajadusel aita lapsi mängu alustamisel.
- **Selgitab mängu või muu tegevuse reegleid teistele.**
- **Sõlmib teistega kokkuleppeid.** Laps õpib austama nii teisi kui ka iseennast ja käituma soovitud viisil. Ole lapsele eeskujuks lubadustest kinnipidamisel. Anna lapse heale käitumisele positiivset tagasisidet.
- **Mõistab teiste inimeste emotsioone ja seisukohti ning arvestab nendega oma käitumises.** Empaatia arendamiseks õpeta lapsele erinevaid viise, kuidas kaaslast lohutada, abistada ja mängu kutsuda.
- **Mõistab ja kasutab suhtlemisel nalja.** Innusta last välja mõtlema naljakaid lugusid (nt *Mis on punane ja liigub üles-alla? Tomat liftis!*).
- **Soovib oma tegevusele tunnustust, tähelepanu ja emotsionaalset toetust.** Leia lapse jaoks aega, pööra talle tähelepanu ning anna lapsele tagasisidet. (Lapsed kasutavad tähelepanu saamiseks ka negatiivset käitumist kui muul viisil täiskasvanu tähelepanu ei saa.)
- **Osaleb mõtlemismängus.** Nt arva ära, millest ma mõtlen; mõista-mõista, mis mul selja taga (peidus) on.
- **Kujunevad esimesed sõprussuhted.** Ära soovita lapsel mängida ainult tuttavate lastega. Luba tal mängukaaslasi valida.
- **Kingapaelte sidumine.** Õpeta samm-sammult, kasuta sõlme ja lipsu õpetamiseks kinga, mis ei ole jalas.

- **Seab eesmäärke ja lõpetab alustatud tegevused.** Lapse toetamiseks võid esitada küsimusi. Nt *Millest pead alustama?* või *Mida teed seejärel?* Laps on tundlik ning haavatav kriitika suhtes: talle läheb väga korda, mida teised arvavad ning kuidas ja millist tagasisidet annavad.

MÄNGUOSKUSED

- **Mängudesse ilmneb rollisuhtlus.** Nt arst kuulab haiget, kirjutab retsepti ning annab ka nõu, kuidas kiiremini paraneda.
- **Ehitismängud muutuvad sisukamaks ja ideede poolest mitmekesisemaks.**
- **Mängib lavastusmänge iseseisvalt.** Valmistage koos mänguvahendeid (nt papist mask, pabernukud, kostüümid jne), vajadusel juhenda mängu.
- **Algatab mängu ja soovi korral liitub olemasoleva mänguga.** Areneb nii lapse koosmänguoskus kui ka üksinda mängimise oskus.
- **Suunata mängudes kasutama mõttelisi mänguasju ja ehitismängudes anda võimalus kasutada erinevaid materjale (nt kivid, käbid, liiv).**

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Suudab ühelt tegevuselt teisele ümber lülituda ja suudab täita tööülesandeid järjepidevalt.** Nt riisumine, oma kapi korrashoid, laua katmine.
- **Oskab vaadelda, kuulata ja märgata detaile, olulisi tunnuseid ning seoseid.** Laps oskab tunnetada kirjanduspalade meeleolu ja eneseväljendusel kasutada intonatsiooni, tempot, rütmi ning värve.

- **Info saamine ja uute teadmiste omandamine toimub kõne abil.** Nt last huvitavad sotsiaalsed probleemid, ta räägib meelsasti iseendast.
- **Järgib kokkulepitud reegleid ja selgitab nende vajalikkust.** Laps mõistab ausa mängu reegleid, kuid ta üritab neid reegleid muuta ja oma vajadustega sobitada.
- **Kasutab omandatud teadmisi ja õpitud oskusi igapäevastes olukordades.**
- **Osaleb aktiivselt käelistes ja loovtegevustes.**
- **Saab aru asjade suhetest ja omadustest ning ajalis-ruumilisest järjestusest.** Nt lase lapsel järjestada pildiseeria ja jutustada.

KEEL JA KÕNE

- **Oskab häälda järele korrates ja abivahendeid kasutades 1–2 silbilisi sulghäälikuta ning häälikuühendita sõnu.** Nt s-a-i, e-m-a, i-s-a, m-i-n-a, s-e-e-n, o-n, o-l-e-n.
- **Oskab märgata grammatikavigu täiskasvanu kõnes.** Laps kuuleb viga ja parandab. Nt *kahe* – *teine*; *lugeb* – *loeb*; *lillene* – *lilleline*; *kojus* – *kodus jne.*
- **Hääldab õigesti kõiki emakeele häälikuid tuttava tähendusega sõnades ja määrab hääliku asukoha (alguses, keskel, lõpus).** Eristab sõnas häälikuid, määrab nende asukoha ja arvu. Nt palu lapsel häälda sõna *e-m-a* ja esita küsimus häälikute arvu ning asukoha kohta. Nt Mitu häälikut on sõnas *ema*? Kus asub A-häälik? (alguses-keskel-lõpus). Laps häälib ning ütleb häälikute arvu ja asukoha. Häälikute arvu määramisel võib kasutada abivahendeid nt kivid, korgid vms (üks ese tähistab häälikut). NB! Mitte kasutada sõna-pilti *EMA*. Sest kui laps tunneb tähti, siis ei saa me teada, kas laps eristab häälikuid ja nende asukohta.

- **Oskab kokku lugeda (üksikuid) tuttavaid sõnu.** Nt nimed ja nimetused siltidel, aastaajad, kuud ning nädalapäevad.
- **Kirjutab tähti ja (üksikuid) sõnu.**
- **Kasutab kõnes õigesti aega väljendavaid määrsõnu *eile, täna, homme*.** Nt kavandage koos homne päevakava. Nimeta tegevusi ja lase lapsel jutustada, mida ta tegi eile, mida teeb täna ning homme.
- **Oskab kasutada kõnes inimest ja inimese tegevust iseloomustavaid sõnu.**
- **Nimetab ühe õpitud kategooria piires vähemalt kaks sõna.** Nt *metsloomad – karu, jänes; lilled – tulp, võilill* jne.
- **Kasutab kõnes mõningaid samatähenduslikke sõnu.** Nt *kisab, karjub, hüüab*.
- **Räägib rohkem iseendast, jutustab meelsasti oma kogemustest. Jutustab kuuldud jutu või pildi põhjal.**
- **Kasutab kõnes enamasti õigesti umbisikulist tegumoodi.** Nt *loetakse, pesti*.
- **Täidab mitmeosalise korralduse (enne ülesande täitmist palu lapsel seda korrata).** Nt too oma kingad, istu pingile ja pane kingad jalga.
- **Püsib vesteldes teemas, vajadusel läheb kaasa teemamuutusega.**

FÜÜSILINE ARENG

- **Jookseb sörk-, põlvetõste-, sääretõste- ja kiirjooksu.** Jookseb üle takistuste ning nõlvakust üles ja alla.
- **Sooritab galopp hüplemist. Hüpleb ühel jalal edasiliikumisega. Hüpleb tagurpidi.**
- **Viskab palli üles ja püüab kinni.**

- Suudab visata/ lüüa palli paarilisele nii parema kui ka vasaku käega/ jalaga.
- Säilitab dünaamilistes harjutustes tasakaalu. Sõidab tõukerattaga.

PEENMOTOORIKA

- Värvides püsib piirjoonte sees. Kasutab värvi- ja viltpliiatseid õige survega.
- Maalides arvestab värvitava objekti suurust. Nt väiksemale pinnale väiksem pintsel, suurema pinna katmiselt võtab pintslile rohkem värvi.
- Omab silma ja käe koostööd. Nt lööb haamriga naela.

OSKUSED 6–7-AASTASEL LAPSEL

SOTSIAALSED JA ENESEKOHASED OSKUSED

- **Püüab mõista teiste inimeste tundeid ning arvestada neid oma käitumises ja vestluses.** Julgusta last oma tundeid kirjeldama. Nii jõuab laps oma tunnetes selgusele ja õpib ka märkama ning mõistma, mida teised tunnevad.
- **Tahab ja julgeb suhelda.** Suhtlemisoskuse arendamiseks õpeta lapsele toimetulekut erinevates olukordades.
- **Hoolib teistest inimestest, osutab abi ja küsib seda vajadusel ka ise.** Olles lapsele eeskujuks julgusta last märkama ja abi küsima ning abi pakkuma.
- **Osaleb rühma/ kodu kokkulepete ja reeglite kujundamisel.** See abistab last kokkulepetest ja reeglitest kinnipidamisel. Põhjenda lapsele reeglite ja kokkulepetest kinnipidamise vajalikkust.
- **Arvestab teistega ja teeb koostööd, loob sõprussuhteid.** Põhjenda lapsele asjade jagamise vajalikkust. Õpeta lapsele, kuidas eri viisidel kaaslast lohutada ja abistada (kutsuda mängu, abistada kadunud asjade otsimisel jne).
- **Saab aru oma – võõras – ühine tähendustest.** Selgita asjade hoidmise/ tagastamise vajadust.
- **Teeb vahet hea ja halva käitumise vahel.** Anna lapse heale käitumisele positiivset tagasisidet, vestelge ebaõnnestumisest. Õpeta sobivat käitumist, tunnusta teda.
- **Mõistab, et inimesed võivad olla erinevad.** Pildid, õpetlikud lood ja muinasjutud aitavad lapsel paremini mõista ning aktsepteerida erinevusi.

- **Järgib üldtunnustatud käitumisnorme.** Ole lapsele eeskujuks viisaka käitumisega ja õpeta lapsele ohutu käitumise nõudeid (liiklus, kodumasinad jms).
- **Avaldab arvamust ja selgitab oma seisukohti.** Arutlege koos lapsega, luba lapsel oma arvamust avaldada.
- **Kirjeldab emotsioone ning väljendab tugevaid emotsioone (nt rõõmu ja viha) sobival viisil.** Julgusta last oma emotsioone nimetama ning luba tal rääkida, mida ta tunneb. Nii õpib laps oma tunnetes selgusele jõudma ja teiste tundeid märkama.
- **Kirjeldab enda häid omadusi ja oskusi.** Positiivne minapilt on enesekindluse jaoks oluline. Julgusta last, et ta tunnustaks end ka ise ja ütleks, mis tal hästi õnnestus.
- **Käitub erinevates olukordades sobivalt, vastutab oma käitumise eest ning muudab oma käitumist vastavalt tagasisidele.**
- **Algatab mängu ja tegevusi, tegutseb iseseisvalt.**
- **Eristab tervisele kasulikke ja kahjulikke tegevusi.**
- **Saab hakkama eneseteenindamisega ja tal on kujunenud esmased töö- ning hügieeniharjumused.** Võimalda lapsel ise tegevusi sooritada (riietumine, hügieen, laua katmine, voodi korrastamine, töö- ja mänguvahendite korrashoid).

MÄNGUOSKUSED

- **Keskendub mängule vähemalt 30 minutit.** Mängu sisu väljendub selles, kui rikkalikud on laste teadmised ümbritsevast elust. Täiskasvanu saab vajadusel abistada mängu käigus küsimuste, nõuannete, ettepanekute ja meeldetuletustega.

- **Organiseerib iseseisvalt mängu ning rollimängudes suudab kõiki toiminguid konkreetse rolliga siduda.** Mängib perekonda erinevates olukordades – kodus, tööl, poes, reisil jne.
- **Võtab lavastusmängus juhtrolli, jätab meelde kuuldud teksti sisu ja väljendab seda selgelt ning ilmekalt.** Lavastusmängu juhirollis võivad olla julgemad lapsed, kellele kuuldud tekst paremini meelde jääb. Mängige erinevaid lavastusmänge kasutades käpik- ja näpunukke ning tehes varjuteatrit.
- **Mõistab õppemängu eesmärgid ja peab kinni reeglitest, oskab vajadusel seada mängule eesmärgid ning luua reegleid.**

TUNNETUS- JA ÕPIOSKUSED

- **Tegutseb sihivõrrevalt, on suuteline keskenduma alustatud tegevusele ja viib selle lõpuni (kuni 30 minutit).** Uudses olukorras vajab laps täiskasvanu juhendamist. Ta vajab oma tegevusele nii välist kui ka sisemist tagasisidet – laps peab olema oma tegevusega rahul.
- **Kavandab ja korraldab oma igapäevaseid tegevusi ning viib alustatud tegevused lõpuni.** Püsivuse arendamiseks ja ülesannete lõpetamiseks paku abi ning lõpetage ülesanne koos.
- **Suhtub õppimisse positiivselt.** Laps tahab õppida, uurida, esitada küsimusi, avastada ja katsetada. Juhi tema tähelepanu ümbritsevale: nt lase tal nimetada kõik pika sabaga loomad, ümmargused esemed jne. Lase lapsel võrrelda sarnaseid pilte, kus ühel pildil puudub osa detaile.
- **Kuulab korraldust ja tegutseb vastavalt korraldusele uudses olukorras täiskasvanu juhiste järgi.** Kuulamistähelepanu ja kuulamisoskuse arendamiseks loe

lapsele ette jutt ja lase lapsel see ümber jutustada ning esita kuuldud loo kohta küsimusi.

- **Suudab (võrreldes varasema perioodiga) loogilisemalt mõelda ja probleeme lahendada.** Selle toetamiseks palu tal põhjendada igapäevaseid olukordi ja teiste käitumist. Nt kui keegi kukub tänaval libedaga maha ja ei saa enam püsti, kuidas siis käituda?
- **Oskab vaadelda ja võrrelda esemeid ning nähtusi märgates erinevusi.** Arenda lapse vaatlusoskust, see on lugema ja kirjutama õppimise üheks eelduseks (nt muutused looduses, esemete vaatlus jne).

KEEL JA KÕNE

- **Hääldeb kõnes ja etteõeldud sõnade kordamisel õigesti kõiki emakeele häälikuid ning häälib kuulmise teel.** Nt sõna *pood*: laps häälib *p-oo-d*.
- **Tunneb tähti ja veerib kokku vähemalt 1–2-silbilisi sõnu, tunneb ära kirjapildis mõned sõnad.** Mängige tähe- ja sõnamänge, mis toetavad selle oskuse kujunemist.
- **Eristab kuulmise teel teistest pikema hääliku.** Võid sõnu rõhutades hääldada, et lapsel oleks lihtsam eristada pikka häälikut, nt *koli – kooli; koli – kolli*.
- **Kirjutab lihtsaid 1–2-silbilisi sõnu.** Võib eksida häälikupikkuse märkimisel, nt *kooli – koli*.
- **Saab aru kuuldud teksti sisust ja suudab sellele sobivalt reageerida.**
- **Jutustab pildi, kuuldud teksti või oma kogemuse põhjal, annab edasi põhisisu ja olulised detailid.** Kasutab jutustamisel liitlauseid ja armastab ise jutte luua, väljendab kõnes oma tundeid.

- Tuletab puuduva info mõttelüingaga tekstis. Võib kasutada pildikaarte, mis last aitavad.
- Kasutab kõnes õigesti kõiki käände- ja pöördevorme nii ainsuses kui ka mitmuses. Nt olevat käännet – *arstina*.
- Suhtleb meelsasti nii eakaaslaste kui ka täiskasvanutega.

FÜÜSILINE ARENG

- Suudab pingutada (aja peale) jooksmisel ja kasutada põhiliikumisi erinevates tegevustes.
- Suudab hüpata üle esemete, sooritab erinevaid hüplemisi (sulg-, harki-, põlvetõste- ja ühel jalal).
- Viskab ja püüab palli, põrgatab palli ühe käega (nii vasaku kui ka parema käega).
- Hüppab hüppenõoriga.
- Suusatab iseseisvalt.
- Ronib varbseinal vahelduva sammuga, suudab seista ühel jalal ja päkkadel.
- Mängib 2–4 reeglga kollektiivseid võistlusmänge (nt mädamuna, rahvastepall jne).

PEENMOTOORIKA

- Oskab õigesti kasutada kirjutus- ja töövahendeid (pliatsit, pintslit, kääre, pliatsiteritajat, söögiriistu, naasklit ja nõela).
- Omab kontrolli joonistamise ja kirjutamisega seonduva üle (silma ja käe koostöö, pliatsihoid, sujuvus).

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) Bluma, S., Shearer, M., Frohman, A., Hillard, J. Astmed: Koolieelse kasvatuse programm. [Eesti Sotsiaalministeerium], [s.a.].
- 2) Hallap. M., Padrik, M. (2008). Lapse kõne arendamine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- 3) Kikas, E., Niilo, A. (2008). Mäng. E. Kikas (Toim.), *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas (lk. 120-137)*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- 4) Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I 2008, 23, 152*. Külalstatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/13351772>.
- 5) Pitamic, M. (2006) *Õpeta mind seda ise tegema*. Tallinn: Koolibri.
- 6) Tammiste Lasteaia õppekava (2015).
- 7) Üldoskuste areng koolieelses eas (2009). E. Kulderknup (Koost.). Tartu: Studium.